

Grażyna Piechota <https://orcid.org/0000-0002-0662-5074>

gpiechota@poczta.onet.pl

STRATEGIA ZARZĄDZANIA INFORMACJĄ JAKO INSTRUMENT OCHRONY PRZESTRZENI INFORMACYJNEJ PAŃSTWA (CASE STUDY: UKRAINA)

Abstract

INFORMATION MANAGEMENT STRATEGY AS A TOOL TO PROTECT THE STATE'S INFORMATION SPACE (CASE STUDY OF UKRAINE)

The aim of the article is to analyze the Information Security Strategy of Ukraine in the context of the current documents on that matter. The document presents exogenous and endogenous threats to the information environment of the Ukrainian state and proposes measures to combat them: protection of the information space, ensuring effective strategic communication of Ukraine, development of media education, shaping Ukrainian civic identity, and information reintegration of Ukrainian citizens living in the temporarily occupied territories. The actions taken by the Ukrainian society after the aggression of the Russian Federation in Ukraine on February 24, 2022 prove that the implementation of strategic documents on information security is highly effective.

Keywords: Ukraine, management of information, information security, information security policy

JEL: F0, M0, Z1, D8

Wprowadzenie

Aneksja Autonomicznej Republiki Krymu przez Federację Rosyjską w 2014 roku oraz późniejsze wydarzenia związane z powstaniem samozwańczych Donieckiej i Ługańskiej Republik Ludowych należy uznać za przyczynek do aktywizacji działań władz ukraińskich w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego państwa (Horlynskyi, Horlynskyi, 2019). Jego ochrona określana jest w artykule 17 Konstytucji

Ukrainy jako najważniejsza funkcja państwa wraz z ochroną suwerenności i integralności terytorialnej¹. Działania te przyjęły charakter strategiczny, instytucjonalny oraz operacyjny. W niniejszym artykule z wykorzystaniem metod analizy jakościowej (analiza treści dokumentów) oraz opisu problemowego przeanalizowana zostanie, w ujęciu chronologicznym, zawartość dokumentów strategicznych: Koncepcji popularyzacji Ukrainy na świecie i promocji interesów Ukrainy w globalnej przestrzeni informacyjnej, Doktryny Bezpieczeństwa Informacyjnego oraz Strategii Bezpieczeństwa Informacyjnego. Celem przedmiotowej analizy jest określenie, w jakim stopniu diagnoza problemów ochrony środowiska oraz przestrzeni informacyjnej Ukrainy odpowiadała wymogom współczesnej sytuacji międzynarodowej państwa ukraińskiego, do 24 lutego 2022 roku, oraz ocena proponowanych w omawianych dokumentach rozwiązań. Hipoteza podlegająca konfirmacji lub odrzuceniu w podjętej analizie to uznanie Strategii Bezpieczeństwa Informacyjnego za dokument powstały wskutek udoskonalenia treści wcześniejszych dokumentów strategicznych (Koncepcji oraz Doktryny), w wyniku dynamicznej sytuacji związanej z ochroną bezpieczeństwa informacyjnego Ukrainy oraz zarządzania informacją w kontekście ochrony środowiska informacyjnego państwa. Od 24 lutego 2022 roku działania zapewniające bezpieczeństwo informacyjne stały się kwestią podstawową. Wcześniej zapewnienie bezpieczeństwa informacyjnego było podyktowane lokalnym konfliktem (Donbas, Krym), który jednak istotnie oddziaływał na terytorium całego państwa ukraińskiego (Horlynskyi, Horlynskyi, 2019; Averianova, Voropayeva, 2020).

Według *Słownika języka polskiego* koncepcja to pomysł, plan, idea, projekt. Z kolei termin „doktryna” pochodzi od łacińskiego wyrazu *doctrina* i oznacza nauczanie, wiedzę. Współcześnie doktryną nazywa się zespół założeń i twierdzeń z określonej dziedziny wiedzy lub zespół poglądów i planów strategicznych dotyczących polityki wewnętrznej i zagranicznej państwa². Na co wskazuje Henry Mintzberg (2007), pojęcie strategii wywodzi się z dziedziny nauk o zarządzaniu i odnosi się do pozycji organizacji w jej otoczeniu społecznym. Z kolei zdaniem Alfreda D. Chandlera (1962) strategia to określenie głównych, długofalowych celów, kierunków działania i alokacja zasobów do zrealizowania celów.

Analizując środowisko informacyjne Ukrainy, należy na potrzeby niniejszego artykułu zdefiniować elementy składowe tegoż. Można stwierdzić, że środowisko informacyjne to całokształt uwarunkowań informacyjnych, w jakich funkcjonuje dany podmiot, w tym przypadku pierwotny podmiot polityki międzynarodowej. Z kolei przestrzeń informacyjna to sfera informacyjna będąca pod kontrolą państwa, rodzaj terytorium informacyjnego, które jest kształtowane wyłącznie poprzez

¹ Konstytutsiia Ukrainy, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy 1996, № 30, st. 141 zmienny, wneseny zakonamy № 2222-IV vid 08.12.2004, 2005, № 2, st. 44; № 2952-VI vid 01.02.2011, 2011, № 10, st. 68; № 586-VII vid 19.09.2013, 2014, № 11, st. 142; № 742-VII vid 21.02.2014, 2014, № 11, st. 143; № 1401-VIII vid 02.06.2016, № 28, st. 532.

² Zob. <https://sjp.pl/koncepcja> oraz <https://sjp.pl/doktryna> (dostęp: 29.08.2022).

politykę medialną i system medialny. W skład przestrzeni informacyjnej wchodzić będą zatem przede wszystkim następujące dziedziny: bezpieczeństwo informacyjne, bezpieczeństwo informacji, polityki bezpieczeństwa informacyjnego oraz polityki bezpieczeństwa informacji. Bezpieczeństwo informacji Włodzimierz Fehler (2016, s. 29–30) definiuje jako zjawisko odnoszące się do „produktów informacyjnych, które mogą być uznane za bezpieczne wówczas, kiedy będą posiadały pewne niezbędne z punktu widzenia wytwórcy czy użytkownika cechy oraz będą odpowiednio traktowane w stosunku do obowiązujących standardów bezpieczeństwa”. Natomiast Leszek F. Korzeniowski (2012, s. 147) bezpieczeństwo informacyjne ujmie jako „możliwość pozyskania dobrej jakości informacji oraz ochrony posiadanej informacji przed jej utratą”. Najpełniejszą definicję terminu „bezpieczeństwo informacyjne”, z uwagi na tematykę niniejszej analizy, prezentują Eugeniusz Nowak i Maciej Nowak (2011, s. 103), określając w ten sposób „stan uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych pozwalający państwu na rozwój społeczeństwa informacyjnego” połączony z „zapewnieniem wysokiej jakości informacji będących w dyspozycji organów państwa; niezakłóconym przepływem informacji w państwie opartym o nowoczesną i sprawną infrastrukturę teleinformatyczną, a także skuteczną ochronę informacji niejawnych oraz danych osobowych oraz poszanowanie i ochronę prawa obywateli do prywatności wraz z nieskrępowanym dostępem do informacji publicznych”. Strategia Bezpieczeństwa Informacyjnego Ukrainy definiuje to pojęcie jako integralną część „bezpieczeństwa narodowego Ukrainy, stanu ochrony suwerenności państwowej, integralności terytorialnej, demokratycznego porządku konstytucyjnego, innych żywotnych interesów obywatela, społeczeństwa i państwa, w których prawa i wolności jednostki do gromadzenia, przechowywania, wykorzystywania i rozpowszechniania informacji oraz dostęp do rzetelnych i obiektywnych informacji są gwarantowane konstytucyjnie”. Dokument ten wskazuje ponadto, że bezpieczeństwo informacyjne to skuteczny system ochrony i przeciwdziałania szkodom spowodowanym rozprzestrzenianiem się negatywnych wpływów informacyjnych, w tym skoordynowanego rozpowszechniania nierzetelnych informacji, destrukcyjnej propagandy, operacji informacyjnych, a także nieautoryzowanego wykorzystywania informacji o ograniczonym dostępie. Dwa pozostałe elementy tworzące przestrzeń informacyjną, tj. polityka bezpieczeństwa informacyjnego oraz polityka bezpieczeństwa informacji, należy odnosić odpowiednio do procesów i narzędzi zapewniających zarówno bezpieczeństwo informacyjne, jak i bezpieczeństwo informacji³.

³ Więcej na ten temat: Rajczyk 2021, s. 285.

1. Koncepcja popularyzacji Ukrainy

Koncepcja definiowana jest jako ogólnie zarysowany plan działania w celu przeprowadzenia projektu. U podstaw dokumentu pod tytułem „Koncepcja popularyzacji Ukrainy na świecie i promowania jej interesów w globalnej przestrzeni informacyjnej” leży „brak obiektywnych informacji, na podstawie których obywatele obcych państw tworzą fałszywe wyobrażenie o Ukrainie [...]. Jednocześnie przeciwko Ukrainie aktywnie wykorzystuje się potężny zasób medialny, którego wpływ informacyjny ma na celu zniekształcenie rzeczywistego stanu rzeczy”⁴. Treść dokumentu stanowi, iż określa on „cel i kluczowe priorytety, sposoby i środki komunikacji ze społecznością międzynarodową, a także główne zadania [...]”. Celem jest:

- popularyzacja Ukrainy w światowych zasobach informacyjnych;
- wzmocnienie bezpieczeństwa narodowego i przywrócenie integralności terytorialnej;
- kształtowanie pozytywnego wizerunku państwa;
- koordynacja działań w zakresie dystrybucji w globalnej przestrzeni informacyjnej rzetelnych i obiektywnych informacji o Ukrainie (Piechota, Rajczyk, 2018, s. 72).

Chronologicznie koncepcja powstała najwcześniej spośród wszystkich analizowanych dokumentów strategicznych. Uchwalona została przez Radę Ministrów w październiku 2016 roku. Jej wdrożenie zaplanowano do 2020 roku, a zakładała:

- wzmocnienie zdolności instytucjonalnych w zakresie międzynarodowej komunikacji strategicznej;
- prowadzenie kampanii informacyjnych w celu podniesienia poziomu świadomości społeczności światowej na temat Ukrainy;
- zapewnienie stałej obecności obiektywnej informacji o Ukrainie w globalnej przestrzeni informacyjnej;
- wdrożenie mechanizmu przeciwdziałania kampaniom informacyjnym i dezinformacyjnym skierowanym przeciwko Ukrainie;
- współpracę z diasporą.

Plan działań określał listę zadań szczegółowych, a zwłaszcza: dyplomację publiczną, kulturalną, gospodarczą, w tym promocję turystyczną oraz naukową⁵. Koncepcja trafnie diagnozowała pozycję Ukrainy w międzynarodowej wymianie informacyjnej. Obecność ukraińskiej narracji w globalnej przestrzeni informacyjnej

⁴ Rozporządzenia kabinety ministriv Ukrainy Pro skhvalennya Kontseptsii popularyzatsii Ukrainy u sviti ta prosuvannya interesiv Ukrainy u svitovomu informatsiynomu prostori vid 11 zhovtnya 2016 r. No. 739-r.

⁵ Rozporządzenia kabinety ministriv Ukrainy vid 7 chervnia 2017 roku № 383-r Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Kontseptsii populiaryzatsii Ukrainy u sviti ta prosuvannya interesiv Ukrainy u svitovomu informatsiynomu prostori.

zintensyfikowała się organicznie z uwagi na fakt rosyjskiej agresji już w 2014 roku⁶. Wydarzenia na Półwyspie Krymskim ukazały znaczenie ochrony przestrzeni informacyjnej przed obcym wpływem propagandowym i manipulacyjnym, przy czym należy również podkreślić istotną rolę bezpieczeństwa kulturowego. Znaczenie to wynikało z obecności w przestrzeni medialnej rosyjskich nadawców radiowych oraz telewizyjnych, więc i znacznego oddziaływania kultury rosyjskiej. Bezpieczeństwo informacyjne stało się zatem ważnym elementem działań władz ukraińskich z uwagi na fakt informacyjnej dominacji państwa-agresora. Na mocy ustawy Rady Najwyższej Ukrainy powołano do życia przedsiębiorstwo państwowe pod nazwą „Multimedialna platforma nadawcza Ukrainy”, w skład którego weszła również narodowa agencja informacyjna UKRINFORM⁷. Przedsiębiorstwo stało się także operatorem kanału telewizyjnego UATV (Ratajczyk, 2020), który stanowi emanację założeń koncepcji. W ramach popularyzacji Ukrainy na świecie państwowa agencja informacyjna UKRINFORM i Ministerstwo Polityki Informacyjnej (obecnie Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej) opracowały broszurę w języku angielskim ze zdjęciami ważnych miejsc w regionach Ukrainy⁸.

2. Doktryna bezpieczeństwa informacyjnego

Dokument z 2017 roku określa narodowe interesy Ukrainy w sferze informacyjnej, jednocześnie wskazując na zagrożenia dla jej interesów narodowych i bezpieczeństwa⁹. Jest to ochrona przestrzeni informacyjnej przed destrukcyjnymi wpływami informacyjnymi i psychologicznymi, w tym przede wszystkim ze strony Federacji Rosyjskiej. Wpływy rozumiane są jako podżeganie do wrogości narodowej i religijnej oraz naruszenie suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy. W Doktrynie mowa jest również o tworzeniu mechanizmów ochrony przed negatywnymi zewnętrznymi wpływami informacyjnymi i psychologicznymi, rozwoju systemu komunikacji strategicznej Ukrainy oraz kształtowaniu pozytywnego wizerunku Ukrainy w świecie. Ponadto wspomina się o dostarczaniu społeczności międzynarodowej rzetelnej i obiektywnej informacji o wydarzeniach na Ukrainie, a także rozwoju społeczeństwa informacyjnego, w szczególności jego infrastruktury technologicznej czy też ochronie bezpieczeństwa informacji. Wśród zagrożeń dla sfery informacyjnej w Ukrainie wymienia się m.in.:

⁶ Więcej o udziale Ukrainy w globalnej przestrzeni informacyjnej także w: Piechota 2018, s. 212 i nast.

⁷ Zakon Ukrainy Pro systemu inomovlennya Ukrayiny, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy 2016, No. 4, s. 37.

⁸ Zob. <https://mkip.gov.ua/news/1832.html> (dostęp: 29.08.2022)

⁹ Ukaz Prezydenta Ukrainy № 47/2017 vid 25 liutoho 2017 roku Pro Doktryny informatsiinoi bezpeky Ukrainy.

- ekspansję informacyjną agresora – w tym dysponowanie przezeń infrastrukturą informacyjną – w celu tworzenia negatywnego wizerunku Ukrainy w świecie;
- wywoływanie paniki i podżeganie do konfliktów międzywyznaniowych;
- informacyjną dominację państwa agresora na czasowo okupowanych terytoriach;
- niedostateczny rozwój krajowej infrastruktury informacyjnej Ukrainy i nieskuteczność polityki informacyjnej państwa.

Jako priorytety polityki państwa ukraińskiego w sferze informacyjnej w Doktrynie bezpieczeństwa informacyjnego wymienia się zatem:

- stworzenie zintegrowanego systemu oceny zagrożeń informacyjnych i szybkiej reakcji na nie;
- zwiększenie uprawnień państwowych organów regulacyjnych w celu osiągnięcia odpowiedniego poziomu zdolności państwa do reagowania na rzeczywiste i potencjalne zagrożenia interesów narodowych w sferze informacyjnej, w tym „legislacyjne uregulowanie mechanizmu wykrywania, utrwalania, blokowania i usuwania z przestrzeni informacyjnej państwa – w szczególności z ukraińskiego segmentu internetu – informacji zagrażających życiu i zdrowiu obywateli Ukrainy, propagujących wojnę, wrogość narodową i religijną;
- ochronę przed siłową zmianą porządku konstytucyjnego lub naruszeniem integralności terytorialnej Ukrainy, a także przed działaniami zagrażającymi suwerenności państwa, promującymi totalitarne reżimy komunistyczne i/lub narodowo-socjalistyczne (nazistowskie) oraz ich symbole”¹⁰.

Przeciwdziałanie oraz zwalczenie wyżej wymienionych zagrożeń ma być realizowane poprzez:

- budowanie skutecznego systemu komunikacji strategicznej;
 - walkę z dezinformacją i destrukcyjną propagandą ze strony Federacji Rosyjskiej;
 - zakaz swobodnego obrotu materiałami informacyjnymi pochodzącymi przede wszystkim z terytorium państwa agresora;
 - zapobieganie wykorzystywaniu przestrzeni informacyjnej Ukrainy do celów destrukcyjnych lub do działań mających na celu zdyskredytowanie państwa na poziomie międzynarodowym poprzez stały monitoring propagandy państwa agresora;
 - tworzenie systemu wsparcia państwa dla krajowych produkcji audio-wizualnych;
 - zaspokajanie potrzeb ludności czasowo okupowanych terytoriów w zakresie obiektywnej i rzetelnej informacji;

¹⁰ Ibidem.

- pełne pokrycie terytorium Ukrainy transmisją cyfrową i internetową w miejsce analogowej oraz zapewnienie wszystkim obywatelom równego dostępu do zasobów informacyjnych internetu;
- rozwój mechanizmów zarządzania elektronicznego.

W wymiarze instytucjonalnym organem władzy państwowej odpowiedzialnym za implementację uczyniono Ministerstwo Polityki Informacyjnej¹¹. Zgodnie z założeniami doktryny Rada Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony koordynuje działania w celu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego w sferze informacyjnej, w szczególności wykorzystując możliwości Centrum Zwalczenia Dezinformacji. Rola rządu polega na zapewnieniu suwerenności informacyjnej, finansowaniu programów związanych z bezpieczeństwem informacji oraz koordynacji prac ministerstw i innych organów władzy wykonawczej w tym zakresie. Ponadto rząd wspólnie z Ministerstwem Spraw Zagranicznych Ukrainy kształtuje pozytywny wizerunek państwa w światowych zasobach informacyjnych. Za monitorowanie przestrzeni informacyjnej, prognozowanie i wykrywanie zagrożeń informacyjnych dla bezpieczeństwa narodowego państwa w sferze militarnej odpowiada Ministerstwo Obrony. W tym zakresie do zadań ministerstwa należy przeciwdziałanie oddziaływaniu informacyjnemu skierowanemu przeciwko Siłom Zbrojnym Ukrainy.

Wśród innych podmiotów, których działania koordynuje rząd, znalazły się:

- Służba Bezpieczeństwa Ukrainy, która prowadzi monitoring krajowych i zagranicznych środków masowego przekazu oraz internetu w celu identyfikacji zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego w sferze informacyjnej oraz przeciwdziałania operacjom informacyjnym przeciwko państwu;
- Narodowa Rada Radiofonii i Telewizji Ukrainy, która uczestniczy w zapewnieniu ochrony ukraińskiej przestrzeni informacyjnej przed propagandowymi produkcjami audiowizualnymi państwa-agresora, promuje rozpowszechnianie ukraińskich programów telewizyjnych i radiowych na okupowanych terytoriach Ukrainy.

Doktrynę bezpieczeństwa informacyjnego Ukrainy należy uznać za spójny zbiór poglądów i kompleksową wizję ochrony przestrzeni informacyjnej państwa. Akcentuje się w nim przede wszystkim zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej, z którą Ukraina prowadzi zarówno walkę informacyjną¹², jak i wojnę informacyjną. Pierwsze z pojęć na potrzeby niniejszej analizy będzie się odnosić do jednostkowych operacji informacyjnych lub operacji wpływu informacyjnego. Natomiast konflikt informacyjny może być definiowany jako długotrwały i wielokierunkowy proces wykorzystujący różne techniki walki informacyjnej (Rajczyk, 2016, s. 23). Zwraca jednak uwagę liczba zaangażowanych podmiotów, co może wpływać na efektywność realizacji rozwiązań przewidzianych w Doktrynie bezpieczeństwa

¹¹ Resort włączono następnie do Ministerstwa Kultury, powołując do życia Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej, w ramach struktur którego funkcjonuje Centrum Komunikacji Strategicznej – zob. <https://spravdi.gov.ua/pro-nas/> (dostęp: 30.08.2022).

¹² Szeroko na temat walki informacyjnej pisze: Żebrowski, 2013, s. 454.

informacyjnego. Jednocześnie trzeba podkreślić, iż proponowane w dokumencie narzędzia – przy założeniu ich skutecznej implementacji – mogą efektywnie oddziaływać na wzrost zaufania obywateli do państwa. Warto zatem zaakcentować znaczenie przede wszystkim systemu wsparcia państwa dla produkcji krajowych produktów audiowizualnych, zaspokajanie potrzeb ludności czasowo okupowanych terytoriów do obiektywnej i rzetelnej informacji, konwersję analogowej emisji sygnału telewizyjnego na nadawanie cyfrowe, czy wreszcie rozwój mechanizmów zarządzania elektronicznego oraz dostępu do sieci internetowej¹³.

Uwagę zwraca jednak fakt zinstytucjonalizowanego charakteru implementacji założeń Doktryny bezpieczeństwa informacyjnego. Uruchomienie od marca 2020 roku stacji telewizyjnej DOM¹⁴, Centrum Zwalczania Dezinformacji oraz Centrum Komunikacji Strategicznej i połączenie Ministerstwa Polityki Informacyjnej ze strukturami Ministerstwa Kultury świadczy o istotnym znaczeniu bezpieczeństwa informacyjnego i kulturowego dla bezpieczeństwa państwa.

3. Strategia bezpieczeństwa informacyjnego

Uchwalona w 2021 roku Strategia bezpieczeństwa informacyjnego, która jest skorelowana ze Strategią Bezpieczeństwa Narodowego¹⁵ oraz Strategią Cyberbezpieczeństwa¹⁶, określa zapewnienie bezpieczeństwa informacyjnego jako jedną z najważniejszych funkcji państwa¹⁷. Celem jej realizacji, planowanej do 2025 roku, jest wzmocnienie zdolności do „zapewnienia bezpieczeństwa informacyjnego państwa, wspieranie stabilności społecznej i politycznej środkami informacyjnymi, obrona państwa, ochrona suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy oraz

¹³ Od 2014 roku ze wsparciem państwa ukraińskiego powstały takie filmy fabularne, jak *Cyborgi* (2017) w reżyserii Achtema Seitablajewa, *Donbas* (2018) w reżyserii Siergieja Łoznicy czy *U311 Czerkasy* (2019) w reżyserii Tymura Jaszczenko, które trafiły do międzynarodowej dystrybucji filmowej, prezentując ukraińską perspektywę zmagania z rosyjską agresją militarną z 2014 roku. W odniesieniu do reintegracji informacyjnej mieszkańców czasowo okupowanych obszarów Donbasu i Krymu uruchomiono kanał telewizyjny DOM wraz z jego wersją radiową. Z kolei aplikacja diia.gov.ua stała się podstawowym elementem e-governance.

¹⁴ Kanał telewizyjny DOM adresuje swój program, nadawany w językach ukraińskim i rosyjskim, do diaspory oraz – w celu reintegracji informacyjnej i kulturowej – do przesiedleńców wewnętrznych zmuszonych do relokacji wskutek działań wojennych na okupowanych obszarach Donbasu, jak również do obecnych mieszkańców tych terenów. Na początku lutego 2021 roku uruchomiono nadawanie programu radiowego w ramach przedsięwzięcia medialnego pod nazwą DOM.

¹⁵ Ukaz Prezydenta Ukrainy № 392/2020 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy.

¹⁶ Ukaz Prezydenta Ukrainy № 447/2021 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 travnia 2021 roku Pro Stratehiiu kiberbezpeky Ukrainy.

¹⁷ Ukaz Prezydenta Ukrainy № 685/2021 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky.

demokratycznego systemu konstytucyjnego [...]”¹⁸. Poza bezpieczeństwem informacyjnym dokument definiuje też zagrożenia informacyjne¹⁹, środki informacyjnej obrony państwa²⁰ oraz komunikację antykryzysową²¹ i kryzysową²², a także komunikację strategiczną²³ i narrację strategiczną²⁴ wraz z polityką informacyjną. W poprzednich dokumentach tego rodzaju definicje precyzujące stan faktyczny i tym samym warunkujące skuteczne oddziaływanie na otoczenie informacyjne nie występowały. Wśród najważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa informacyjnego Ukrainy wymienia się:

- rosnącą liczbę globalnych kampanii dezinformacyjnych inspirowanych przez rządy autorytarne i działaczy ruchów radykalnych w celu manipulowania świadomością jednostek i grup ludności;
- operacje informacyjne Federacji Rosyjskiej szybko dostosowujące się do lokalnych kontekstów;
- sieci społecznościowe jako podmioty wpływu w przestrzeni informacyjnej;

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ „Potencjalnie lub faktycznie negatywne zjawiska, tendencje i czynniki oddziaływania informacyjnego na ludzi, społeczeństwo i państwo, które są wykorzystywane w sferze informacyjnej w celu uniemożliwienia lub utrudniania realizacji interesów narodowych i zachowania wartości narodowych Ukrainy, mogą bezpośrednio lub pośrednio wyrządzić szkodę interesom bezpieczeństwa narodowego i obronności państwa” – por. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 685/2021 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky (tłum. własne).

²⁰ „Zespół skoordynowanych działań przygotowanych i realizowanych przez podmioty bezpieczeństwa narodowego i obrony Ukrainy w czasie pokoju i w warunkach wojny lub stanu wyjątkowego, w zakresie prognozowania i wykrywania zagrożeń informacyjnych w sferze militarnej, ich zapobieganie, powstrzymanie i odpięcie agresji zbrojnej na Ukrainę oraz przeciwdziałanie zagrożeniom informacyjnym ze strony państwa agresora” – por. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 685/2021 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky (tłum. własne).

²¹ „Zestaw działań informacyjnych realizowanych przez organy państwowe Ukrainy w celu zapobiegania powstaniu sytuacji kryzysowej i zapewnienia dialogu z odbiorcami docelowymi w kwestiach związanych z zagrożeniem sytuacją kryzysową i przeciwdziałaniem jej” – por. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 685/2021 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky (tłum. własne).

²² „Zestaw działań realizowanych przez organy państwowe Ukrainy w sytuacji kryzysowej i angażujących dialog z odbiorcami docelowymi w kwestiach związanych z sytuacją kryzysową i jej środkami zaradczymi” – por. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 685/2021 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky (tłum. własne).

²³ „Skoordynowane i właściwe wykorzystanie możliwości komunikacyjnych państwa – dyplomacja publiczna, public relations, stosunki wojskowe, operacje informacyjne i psychologiczne, działania na rzecz promocji celów państwa” – por. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 685/2021 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky (tłum. własne).

²⁴ „Specjalnie przygotowany tekst przeznaczony do werbalnej prezentacji w procesie komunikacji strategicznej w celu oddziaływania informacyjnego na grupę docelową” – por. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 685/2021 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky (tłum. własne).

- niewystarczający poziom kompetencji medialnych w warunkach szybkiego rozwoju technologii cyfrowych;
- spadek krytycznej percepcji informacji, wzrost wpływów dezinformacji i destrukcyjnej propagandy, a także popularność teorii spiskowych;
- informacyjną dominację Federacji Rosyjskiej na czasowo okupowanych terytoriach Ukrainy wskutek między innymi przejęcia przez agresora infrastruktury radiowo-telewizyjnej oraz informatycznej.

Diagnoza środowiska informacyjnego Ukrainy, zarówno na poziomie globalnym, jak i lokalnym, poparta jest wyznaczeniem celów strategicznych, których zadaniem jest ulepszenie ochrony przestrzeni informacyjnej, zapewnienie efektywnego funkcjonowania systemu komunikacji strategicznej i trwała reintegracja informacyjna ukraińskich obywateli zamieszkujących czasowo okupowane terytoria, a także kształtowanie ukraińskiej tożsamości obywatelskiej i podnoszenie poziomu edukacji medialnej. Analizując Strategię bezpieczeństwa informacyjnego Ukrainy, należy podkreślić jej kompleksowy charakter, który przejawia się spójnym powiązaniem między wynikami analizy otoczenia informacyjnego Ukrainy i skorelowanymi z tym działaniami. Powyższe zagadnienie prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Cele strategiczne Strategii bezpieczeństwa informacyjnego Ukrainy

Cel strategiczny	Działania
Przeciwdziałanie działaniom dezinformacyjnym oraz informacyjnym	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie systemu wczesnego wykrywania, prognozowania i zapobiegania zagrożeniom hybrydowym, w szczególności stworzenie systemu zwalczania operacji dezinformacyjnych i informacyjnych oraz destrukcyjnej propagandy dotyczącej integracji europejskiej i euroatlantyckiej Ukrainy, w tym zwiększona odpowiedzialność za rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji • Wprowadzenie skutecznych mechanizmów wykrywania, utrwalania, ograniczania dostępu i/lub usuwania z ukraińskiego segmentu internetu informacji, których umieszczanie jest ograniczone lub zabronione przez prawo • Zakaz dystrybucji materiałów informacyjnych i audiowizualnych, prowadzenia imprez turystycznych popularyzujących lub promujących państwo agresora i jego władze, które tworzą pozytywny wizerunek państwa agresora, uzasadniają lub uznają za legalną okupację części terytorium Ukrainy, zawierają wezwania do obalenia ustroju konstytucyjnego i naruszenia integralności terytorialnej Ukrainy, propagandę wojenną, wzywają do separatyzmu, promują reżimy totalitarne: komunistyczny i/lub nazi-stowski i ich symbole, a także propagują przemoc, podżegają do wrogości etnicznej, rasowej, religijnej, wzywają do popełniania aktów terrorystycznych, naruszania praw i wolności człowieka • Sprzeciw wobec kampanii informacyjnych mających na celu przyciąganie i/lub angażowanie obywateli Ukrainy, w tym dzieci, do formacji paramilitarnych lub zbrojnych niezgodnych z ukraińskim prawodawstwem

Zapewnienie wszechstronnego rozwoju kultury ukraińskiej i afirmacja ukraińskiej tożsamości obywatelskiej	<ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie rozwoju i funkcjonowania języka ukraińskiego we wszystkich sferach życia społecznego • Stymulowanie rozwoju ukraińskiej kinematografii, produkcji telewizyjnej i radiowej, w szczególności we współpracy z krajami europejskimi, w tym tworzenie wysokiej jakości i nowoczesnych przekazów medialnych dla dzieci i młodzieży
Podniesienie poziomu kultury medialnej i edukacji medialnej społeczeństwa	<ul style="list-style-type: none"> • Realizacja kampanii edukacyjnych podnoszących umiejętność krytycznego korzystania z mediów
Prawo do informacji i wolność wyrażania opinii	<ul style="list-style-type: none"> • Dostęp do obiektywnych i rzetelnych informacji • Zapewnienie ochrony prawnej dziennikarzy • Ochrona przestrzeni informacyjnej Ukrainy przed nielegalnymi treściami
Informacyjna reintegracja obywateli Ukrainy przebywających na czasowo okupowanych terytoriach	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie warunków do zaspokojenia potrzeb ludności czasowo okupowanych terytoriów w zakresie obiektywnej i rzetelnej informacji, poprzez zapewnienie stabilnego funkcjonowania ogólnokrajowej radiofonii i telewizji na terytoriach czasowo okupowanych i czasowo okupowanym terytorium Autonomicznej Republiki Krymu
Stworzenie efektywnego systemu komunikacji strategicznej	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie i dystrybucja materiałów informacyjnych poprzez satelitarne, naziemne analogowe i cyfrowe kanały nadawcze, nadawanie w sieciach kablowych poza Ukrainą, w szczególności w języku angielskim, rosyjskim i innych językach • Rozwój i rozpowszechnianie pozytywnych narracji i kampanii informacyjnych za granicą
Rozwój społeczeństwa informacyjnego	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój sieci nadawania telewizji cyfrowej oraz modernizacja sieci radiofonii średniofalowej • Zakaz dystrybucji treści zawierających propagandę wojenną, wrogość etniczną i religijną, tworzenie społeczeństwa chronionego przed destrukcyjnym oddziaływaniem dezinformacji i manipulacji, a także w warunkach stanu wojennego

Źródło: opracowanie własne.

Dokument zatytułowany „Strategia bezpieczeństwa informacyjnego Ukrainy” jest, spośród trzech analizowanych dokumentów, opracowaniem najbardziej rozbudowanym i pogłębionym od strony analitycznej. W istocie Strategia może być interpretowana jako plan działań, choć mnogość zaangażowanych podmiotów skłania do refleksji nad efektywnością implementacji przyjętych rozwiązań. Ponadto w Strategii wyraźnie wskazano na rząd jako organ centralnej administracji państwowej, odpowiedzialny za przygotowanie planów wykonawczych umożliwiających wdrożenie w życie zapisów dokumentu strategicznego. Wymieniono także pozostałe i wcześniej uwzględnione instytucje, w tym Narodowy Instytut Studiów Strategicznych niewymieniony w koncepcji popularyzacji Ukrainy na świecie i promocji interesów Ukrainy w globalnej przestrzeni informacyjnej. Natomiast nie uwzględniono Centrum Komunikacji Strategicznej przy Ministerstwie Kultury i Polityki Informacyjnej. Tego rodzaju niedociągnięcia z powodów metodologicznych

nie powinny mieć miejsca w dokumentach strategicznych, które w porównaniu z poprzednimi, tj. Koncepcją popularyzacji Ukrainy na świecie i promocji interesów Ukrainy w globalnej przestrzeni informacyjnej oraz Doktryną bezpieczeństwa informacyjnego, mają status obowiązującego planu działań i przedsięwzięć.

Zaproponowane w Strategii działania w niektórych przypadkach odzwierciedlają istniejący stan faktyczny. Mowa tu na przykład o ustawie dotyczącej roli języka ukraińskiego w państwie. Celem przyjętej w 2019 roku regulacji było usunięcie języka rosyjskiego, zwłaszcza ze szkolnictwa i środków masowego przekazu. W porównaniu z chronologicznie wcześniejszymi dokumentami o charakterze strategicznym wymienionymi powyżej, Strategia może być traktowana jako egzemplifikacja holistycznego podejścia do problemów funkcjonowania Ukrainy w globalnym i lokalnym środowisku informacyjnym. Instytucjonalne aspekty uzupełnione zostały bowiem o rozwiązania legislacyjne tworzące nową jakość w warstwie kognitywnej, a nie jak wcześniej w ujęciu wyłącznie infrastrukturalnym.

Podsumowanie

Analiza trzech wymienionych dokumentów strategicznych pozwala na sformułowanie wniosków dotyczących zróżnicowania podmiotowego. Przede wszystkim każdy z dokumentów czyni podmiotem wiodącym inny organ centralnej administracji państwowej. Wskazuje się na Radę Bezpieczeństwa i Obrony Ukrainy oraz afiliowane przy niej Centrum Zwalczania Dezinformacji, Ministerstwo Polityki Informacyjnej (tylko w Doktrynie, w Strategii mowa jest o rządzie), Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Narodową Radę Radiofonii i Telewizji. W każdym z dokumentów znajduje się wprawdzie sugestia koordynacyjnej roli Rady Bezpieczeństwa i Obrony, niemniej jednak brakuje zdecydowanego wskazania podmiotu odpowiedzialnego na przykład za prowadzenie polityki informacyjnej (nominalnie odpowiedzialny według Strategii jest rząd) czy też realizację komunikacji strategicznej²⁵, co do której lektura treści Strategii Bezpieczeństwa Informacyjnego Ukrainy pozwala wskazać na resort spraw zagranicznych. W odniesieniu do ówczesnej Operacji Połączonych Sił w Donbasie trafnie wyznaczono Ministerstwo Obrony jako właściwe do obsługi medialnej oraz Narodowy Instytut Studiów Strategicznych jako instytucję analityczno-ekspercką, przy jednoczesnym podkreśleniu roli Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w monitorowaniu zagrożeń informacyjnych. Jednak kompetencje dotyczyły tylko sfery mandatu operacyjnego, przeciwdziałanie

²⁵ Centrum Komunikacji Strategicznej utworzone w 2021 roku przy Ministerstwie Kultury i Polityki Informacyjnej. Prace Centrum koncentrują się na przeciwdziałaniu komunikacyjnym zagrożeniom zewnętrznym, głównie atakom informacyjnym Federacji Rosyjskiej, konstruowaniu narracji mających wzmocnić stanowisko Ukrainy, tworzeniu zasobu online, który zapewni: reagowanie na zagrożenia informacyjne, bazę informacyjnej obecności agresora, dostęp do narzędzi do budowania odporności informacyjnej.

zagrożeniom informacyjnym pozostawiono w gestii resortu obrony. Mnogość instytucji przewidzianych do angażowania się w zarządzanie ochroną bezpieczeństwa informacyjnego Ukrainy może z jednej strony wpływać na obniżenie efektywności działań, z drugiej zaś stanowić odpowiedź na potrzebę chwili związanej z toczącą się wojną informacyjną i próbę efektywnego alokowania posiadanych zasobów. Powyższe tezy potwierdza też zapis mówiący o opracowaniu planów wykonawczych do strategii jako domenie gabinetu ministrów. Zwraca uwagę kilka identycznie brzmiących fragmentów powielonych w Koncepcji i w Strategii, jak również używanie bardzo podobnych sformułowań do opisu środowiska informacyjnego. Powstanie Strategii można zatem uznać za efekt ewaluacji poprzednich dokumentów, co potwierdza przyjętą w analizie hipotezę, że Strategia Bezpieczeństwa Informacyjnego to dokument powstały wskutek udoskonalania treści wcześniejszych dokumentów strategicznych. Jednocześnie trzeba wyraźnie zaznaczyć, iż analizowane dokumenty nie uzupełniają się wzajemnie, a jedynie chronologicznie i sukcesywnie stanowią własne rozwinięcie, choć w sposób niekreatywny. Brakuje rozwiązań, które stanowiłyby istotne *novum* w odniesieniu do dokumentu chronologicznie przyjętego wcześniej. Podstawowy zarzut, jaki można postawić wszystkim dokumentom, ale przede wszystkim Strategii Bezpieczeństwa Informacyjnego Ukrainy, to brak analizy mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń pozycji Ukrainy w globalnej wymianie informacyjnej – środowisku informacyjnym państwa, a także funkcjonalnej analizy przestrzeni informacyjnej Ukrainy. Podkreślenia natomiast wymaga fakt kompleksowego ujęcia problematyki ochrony zarówno środowiska informacyjnego, jak i przestrzeni informacyjnej Ukrainy we wszystkich analizowanych w artykule dokumentach. Proponowane rozwiązania o charakterze systemowym uwzględniają ochronę obu wymienionych obszarów w aspektach formalnoprawnym, społecznym i technologicznym oraz w wymiarach fizycznym, wirtualnym i kognitywnym.

Warto również wskazać, że wszystkie trzy prezentowane dokumenty strategiczne odnoszące się do kwestii bezpieczeństwa informacyjnego i polityki bezpieczeństwa informacyjnego Ukrainy stanowią reakcję na aktualne ówczesne warunki otoczenia informacyjnego. W odniesieniu natomiast do Strategii bezpieczeństwa informacyjnego istotnym *novum* jest stworzenie ram koncepcyjnych do funkcjonowania przestrzeni informacyjnej Ukrainy w sytuacji reżimu prawnego stanu wojennego. Rezultatem tego, od 24 lutego 2022 roku, czyli daty rozpoczęcia na pełną skalę agresji rosyjskiej, jest projekt informacyjny pod nazwą „Zjednoczone wiadomości” [tłum. własne], w którym kilka stacji telewizyjnych – komercyjnych i publicznych – emituje wspólny, całodobowy program informacyjny.

Bibliografia

- Averianova N., Voropayeva T. (2020). „Information Security of Ukraine: Social and Humanitarian Aspects”. *2020 IEEE International Conference on Problems of Infocommunications. Science and Technology* (s. 511–514). DOI: 10.1109/PICST51311.2020.9467940.
- Chandler D.A. (1962). *Strategy and Structure: Chapters in the History of Industrial Enterprise*. Cambridge: The Massachusetts Institute of Technology Press.
- Fehler W. (2016). *O pojęciu bezpieczeństwa informacyjnego*. W: M. Kubiak, S. Topolewski (red.). *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku* (s. 25–44). Siedlce: Wydawnictwo UPH.
- Horlynskyi V., Horlynskyi B. (2019). „Cybersecurity as a Component of Information Security of Ukraine”. *Collection “Information Technology and Security”, 7(2)*, s. 136–148. <https://doi.org/10.20535/2411-1031.2019.7.2.190559>.
- Korzeniowski F.L. (2012). *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*. Warszawa: Difin.
- Mintzberg H. (2007). *Tracking Strategies: Towards a General Theory of Strategy Formation*. Oxford: Oxford University Press.
- Nowak E., Nowak M. (2011). *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*. Warszawa: Difin.
- Piechota G. (2018). *Pomiędzy happeningiem a zmianą. Znaczenie komunikacji sieciowej w protestach społeczno-politycznych*. Kraków: Oficyna AFM.
- Piechota G., Rajczyk R. (2018). „Institutionalization of Ukraine’s Information Policy as a Function of Strategic Communication”. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, 3, s. 65–80.
- Rajczyk R. (2016). *Nowoczesne wojny informacyjne*. Warszawa: Difin.
- Rajczyk R. (2020). „UATV – narzędzie dyplomacji publicznej czy propagandy zewnętrznej? Analiza serwisu internetowego ukraińskiego państwowego kanału telewizyjnego”. *Zeszyty Prasoznawcze*, 63(2), s. 111–126. <https://doi.org/10.4467/22996362PZ.20.016.11906>.
- Rajczyk R. (2021). „Instrumenty polityki bezpieczeństwa informacyjnego Białorusi”. *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, 19(1), s. 279–298.
- Żebrowski A. (2013). „Bezpieczeństwo informacyjne Polski a walka informacyjna”. *Rocznik Kolegium Analiz Ekonomicznych*, 29, s. 447–463.

Akty normatywne:

- Konstytutsiia Ukrainy, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy 1996, № 30, st. 141 zmi-namy, vnesenymy zakonamy № 2222-IV vid 08.12.2004, 2005, № 2, st. 44; № 2952-VI vid 01.02.2011, 2011, № 10, st. 68; № 586-VII vid 19.09.2013, 2014, № 11, st. 142; № 742-VII vid 21.02.2014, 2014, № 11, st. 143; № 1401-VIII vid 02.06.2016, №. 28, st. 532.
- Rozporiadzhennia kabinety ministriv Ukrainy Pro skhvalennya Kontseptsiyi populyaryzatsi-yi Ukrainy u sviti ta prosuvannya interesiv Ukrainy u svitovomu informatsiynomu prostori vid 11 zhovtnya 2016 r. № 739-r.
- Rozporiadzhennia kabinety ministriv Ukrainy vid 7 chervnia 2017 roku № 383-r Pro zat-verdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Kontseptsii populiaryzatsii Ukrainy u sviti ta pro-suvannya interesiv Ukrainy u svitovomu informatsiynomu prostori.
- Ukaz Prezydenta Ukrainy № 47/2017 vid 25 liutoho 2017 roku Pro Doktryny informatsiinoi bezpeky Ukrainy.
- Ukaz Prezydenta Ukrainy № 392/2020 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy.
- Ukaz Prezydenta Ukrainy № 685/2021 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky.

Ukaz Prezydenta Ukrainy № 447/2021 Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 travnia 2021 roku Pro Stratehiiu kiberbezpeky Ukrainy.
Zakon Ukrayiny Pro systemu inomovlennya Ukrainy, Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy 2016, № 4, st. 37.

Netografia:

<http://www.kmu.gov.ua>

<http://www.president.gov.ua>

<http://www.zakon.rada.gov.ua>

<https://mkip.gov.ua>

<https://spravdi.gov.ua/pro-nas/>

<https://www.sjp.pl>